

Garda énekszóval

BOGOS ZSUZSANNA

„Sok szép tájékát bejártam hazámnak; voltam az Alföld végtelen rónáin, álltam a székely havasok csúcsain: de mindeniknél jobban megragadott a Balaton-vidék” – írja *A magyar Tempevölgy* című írásában Jókai Mór. A folytatásból kiderül: ha az Alföld az édesanya, Erdély a csábító, akkor a Balaton a bájos menyasszony: „mentől tovább nézzük, annál szebbnek látjuk, s bár nevéssenek ki érte, én azt mondom, hogy az egész táj mosolyog!” Jókai több évtizedig szerelmese volt ennek a mosolynak.

Évek óta a fürdőhely gyakori és közkedvelt vendégei közé tartozott már, amikor 1867-ben megvásárolta füredi telkét. A helyszínt a település fürdőorvosa (és egyúttal Jókai sógora) Huray István javasolta, mert Balatonfüred levegőjétől és savanyúvizétől várták a nagy mesemondó hörghurutból való gyógyulását. Jókai az írást persze itt sem szüneteltette, óriási munkabírása legyőzte a pihenési kedvet: *Az arany ember* vagy az *Életképekben* megjelent *Balatonfüredi levelek* jól mutatják a táj ihlető erejét. De azért jutott idő a kikapcsolódásra is, a család hajókázott, társaságba járt, és ha Jókai magányra vágyott, visszavonult kertjébe, vagy esténként a csillagokat vizsgálta – csupán az úszást hagyta ki, ehhez ugyanis nem értett. Bár 1890-ben eladta birtokát (felesége halála után nem látta értelmét a nagy háznak), kapcsolata sosem szűnt meg a Balatonnal, második feleségével, Nagy Bellával is ellátogattak a tóhoz. Sokakat megbabonázott a 19. században ez a vidék, külföldi utazók, a magyar művészvilág és a társasági élet jeles alakjai egyaránt rajongtak a Balatonért. Telente korcsolyáztak és fakutyáztak, a jó idő beköszöntével pedig egymást érték a jobbnál jobb programok: Füreden például színház, komolyzenei koncertek, az Anna-bál és az 1884-ben alakult vitorlás egyesület hívogatta a nyaralókat, emellett pedig egy-egy villa tulajdonosa is gyakran hívott magához társaságot. Ami Jókaiék balatoni nyaralásait illeti, erről Váli Mari mesél az utókornak. Ő az író Eszter nevű testvérének volt lánya, s bár kezdetben festőnőnek készült, mégis a megszokott életpályát választotta: hozzámént egy református lelkészhez, majd férje korai halála után unalmas hétköznapijait különböző roko-

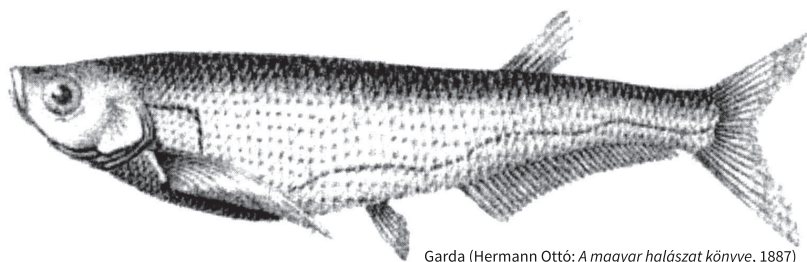
Laborfalvi Róza és Jókai Mór, Balatonfüred, 1873 (Országos Széchényi Könyvtár)

nainál töltötte. Sokszor megfordult így Jókaiéknál, ezzel kapcsolatos emlékeit pedig később papírra vetette. Innen tudjuk például, hogy az író neje, Laborfalvi Róza, aki kiváló szakácsnő volt, füredi villájuk berlini látogatóját hiába kínálta túrós csuszával. A német vendég ellenben rajongott a rizzsel felszolgált paprikás csirkéért és élvezhetőnek találta a birkagulyást, legjobban azonban mégis a balatoni halakat kedvelte. S innen Váli Mari máris tovább kalandozik egy másik emlékéhez: „van ugyanis a Balatonnak a fogason és a süllőn kívül még

egy másol nem tenyésző halspecialitása, a garda. Olyanforma halacska ez, mint a hering, csakhogy sokkal hosszabb, és rendkívül ízletes falat, még a pisztráng sem vetekedhetik vele” – írja. Hasonló elragadtatásba került vizeink legjobb ismerője, Herman Ottó is, szerinte az ezüstös halak közül ez a legragyogóbb. A gargya, balatoni hering és kaszakeszeg nevekkkel is illetett állat eredetileg az év egy részében a tengerben élt és csak a szaporodás idejére vándorolt édesvízhez, ám végül ott is ragadt, s így lett a magyar tengernek tengeri hala. Fogása nagy esemény volt, pontos koreográfiával. Egy ember már hajnalban felvonult őrhelyére, ahonnan leste a vizet: a garda ősszel nagy rajokban úszik, az elsötétedő víz pedig messziről észrevehetően jelzi irányukat. A látottakról az őrszem előre megbeszélte jelzésekkel értesítette a hajón

Látott hal (Hermann Ottó: *A magyar halászat könyve*, 1887)

Garda (Hermann Ottó: *A magyar halászat könyve*, 1887)

Bernáth Aurél: Halak, 1947 (Fotó: Virág Judit Galéria)

várázó halászokat, akik az ízletes húsú halból siker esetén akár száz mázsányit is kifogtak. Mivel jelentős mennyiségről volt szó, az is előfordult, hogy a figyelő előre megállapodott egy csoporttal, akiket jó irányba terelt titkos jelzésekkel, míg másokat szándékosan félrevezetett, hogy azok messze kerüljenek a halaktól. Váli Mari leírása szintén jól érzékelteti a garda fontosságát: „volt nagy szüretük a Balaton-parti szegény halászoknak, de abba is hagytak ám minden dolgot, ha tudomásukra jutott, hogy jön a garda, még a pap prédikációját sem hallgatták végig, ha az a hír a templomban érte őket.” Az óriási zsákmányból nagy lakomákat csaptak a Balatonon nyaralók, Jókaiék pedig egy alkalommal Móroczka Kálmánhoz voltak hivatalosak egy ilyen vacsorára. A vendéglátóról szintén egy füredi telektulajdonos, Eötvös Károly is megemlékezett, hiszen diákkora óta barátja volt Móroczának és az ő lovasi birtokán írta meg *A nagy per c.* művének harmadik kötetét. Innen tudjuk, hogy Jókaiék házigazdája „szereti szőlejét és nemes borait, s szíves barátsággal látja el látogatóit. [...] Királynak való ez a hely. [...] A táj határát balról elzárja az alsó-örsi Somlyó hegye s maga a falu fehér egyházával s lakóházaival. Lent a parton a fürdőtelep nyaralói és tornyos hajlékai. Előttünk a Balaton, de túlsó partja messze, alig láthatni ködbe vesző vonalát. Itt legszelebb a víz. Jobbról, napnyugatról Tihany felszigete a határ. A látópont

magas, alattunk fekszik az egész világ, a közelben is tíz faluval, száz úri nyaralóval s ezer szőlőhegyi fehér hajlékkal. Mind vár, mind hí, mind mosolygó arcra ajánlja barátságát. S népe is olyan a tájnak, mint maga. Szíves, vidám és magyar” – olvashatjuk a *Balaton utazás*ban. A gardázásra egész pontosan a Jókai- és Éczy-villák előtt elterülő tisztáson került sor, melynek már sütése is látványosság volt a Pestről érkező vendégeknek. „Elüt más halak elkészítésének módjától, ugyanis mikor a gardát ragyogó apró pikkelyeitől és belső részeitől megtisztítják, deszkára fektetik, s mindkét oldalán egész a gerinccsontig ható ötven-ötven

vágást tesznek (ez a sűrű bevagdolás arra szolgál, hogy a halacska minden szálkája úgy el legyen aprózva, hogy evés közben észre se vehesse az ember azok létezését), az így bevagdalt, száz vágással ellátott halak oldalai azután jó édes paprikával kevert sóval bedörzsölendők, s akkor egy felhasogatott fazsindelyből hegyesre faragott kis nyársat, a »cserepcsíkot« a hal száján keresztül úgy nyársalják fel, hogy a hegyes vége a hal farkánál valamivel hosszabban kiálljon, úgy, hogy ott meg lehessen fogni ezt a fűcskát. A hal feje oldalán pedig még hosszabb darabnak kell kimaradni a cserepcsíkból, hogy annál fogva a sütni való halat oda lehessen tűzni a parázs mellé” – írja Váli Mari. Ha megsült a garda, felvették a botot, a vendégek pedig arról csipegették le a hal immár füstös ízű húsát, mellé puha cipót ettek és Móroczka balatoni borát itták: egyszerűségében volt ínycsakoma ez. A társaság a földön ülve falatozott a természetben, egyedül Jókai felesége vágyott nagyobb kényelemre, ő lehozott néhány padot a villájuk előtti kertből. Egészen idillien folyt a vacsorázás, mikor megjelent Jókaiék kutyája is, és persze rögtön megpróbált ellopni néhány falatot – Móroczka Károly azonban durván elzavarta, amivel kivívta Laborfalvi Róza haragját. A társaság ebből persze nem sokat érzékelt, evés után már jókedvűen nótáztak (ebből, ahogy Váli írja, „Jókai Mór hangja kicsengett”). Mégis távoznuk kellett: „Róza néni kedvét azonban annyira megrontotta a kutyáján esett sérelem, hogy nem engedte sokáig élveznünk ezt a páratlan hangversenyt; fáradtnak állítva magát, hazaindult, természetesen minden hozzátartozóival” – zárul az unokahúg visszaemlékezése.

Halsütés a Balaton partján (Juhász Gyula és Dr. Pordán Erzsébet gyűjteményéből)